

ZAVIČAJ

***OVA IZUZETNA PRIČA POSVEĆENA JE MOME
OCU, DAVIDU, MOŠE, ALBAHARIJU, KOJI JE
DAVNIH 1890-TIH GODINA, BOSONOŠ NIZBRDO I
UZBRDO TRČAO TEŠANJSKIM BLATNJAVIM
ULICAMA!***

TEŠANJ I TEŠANJCI

O dugim, zimskim noćima, kada se u selu čuje samo zavijanje pasa i vukova, otac bi nam, uz toplu furunu, udoban minderluk pričao o svome djetinjstvu. Sada, mi njegova djeca, sa radošću prepričavamo njegove zanosne priče, kako ti zanimljivi događaji i življenje onoga doba ne bi potonulo u zaborav!! Uz tu nostalgičnu priču našeg oca, uz bosanske sevdalinke i stare gradske pjesme, lagano bi drhtala i njegova prim tamburica. Najomiljenija i najčešće pjevana mu je bila pjesma: "Kradem Ti se u večeri, u večeri pod pendžeri"!

Ova začarana i ponegde malo patetična priča, prikazuje život naših otaca i davnih praotaca. Ali se u njoj i kroz dugi, pleteni vijenac uspomena naziru i sretni, presretni dani nekadašnjeg življenja!

* * * * *

* * * * *

Obzirom da je tokom rata 1941.-1945.g. dosta značajne tešanjске arhive uništeno, to se podaci o naseljavanju Jevreja u Tešanj ne mogu pouzdno objelodaniti!

Okrutnom španskom Inkvizicijom 1494.g. jedan dio Jevreja je pobijen, jedan pokatoličen, a jedan raseljen, uglavnom po evropskim zemljama. Iskrnavanjem jednog djela Jevreja u luku Split, najveći dio krenuo je prema Bosni. Još uvijek na jevrejskom groblju u Splitu postoji veoma stari nadgrobni spomenik, sa natpisom Albahari. To vjerovatno potvrđuje zapise o izbjegličkim putevima Jevreja u egzodusu 1494.g. Istoričari pretpostavljaju da datira iz tog vremena.

Veliki dio doseljenika obreo se u gradu Sarajevu. Skupina od nekoliko porodica Albaharija nastanila se na Baščaršiji, po današnjem nazivu u ulici Samardžije 6. Sve do 1941.g. tu su živjele porodice Šalamona, Šabetaja, Jude, Gedalje i Lune Albahari. Jevrejske porodice naseljavale su i Travnik, Banja Luku, Prijedor, Sanski Most i ostala manja mjesta.

Po zapisima Mirze Hasan Ćemana prvi naseljenici Jevreji u Tešnju, zabilježeni su tek 1878.g. po okupaciji Austro-ugarske Monarhije. Dok se iz njegovih zapisa navodi i "ne može se kategorički isključiti prisustvo pripadnika židovske

zajednice u kasabi Tešanj i u prvoj polovini devetnaestog stoljeća”!

Po predanju prvi od Jevreja u Tešanj došao je Saraf Albahari. Iz neobjavljenih memoara Adem-age Mešića, veleposjednika u Tešnju, navodi se da je 1877.g. kao činovnik, poreski blagajnik došao Šabetej Albahari, sa bratom Mošom. Iz evidencije ”Glavnog imenika osnovne škole u Tešnju” do 1941.g. u Tešnju je bilo trideset porodica Jevreja, od čega jedanaest porodica Albaharija. Također po predanju, prve doseljeničke porodice u Tešnju bile su Albahari, Altarac i Musafija. A prema ”Glavnom prijegledu stanovništva u Bosni i Hercegovini”, od 1895.g. u Tešnju je živjelo 102 Jevreja.

I pored nastojanja dobrog djela historičara i istražitelja, tačan broj kretanja i življenja Jevreja u Tešnju, nije moguće ustanoviti. No za ovu, ovako odabranu temu, to je i irelevantno.

* * * * *

Dolazeći iz bogatije, naprednije zemlje, u zemlju pod turskom okupacijom, a uz to i znatno nazadnijom, u jevrejskim dušama sve je bilo još tužnije i grđe. Ali sretan ishod izgnanstva i saznanje ”da negde pod ovim nebom” i za njih ima života, tugu i prošlost odbacili su, iako ih uspomene na svoju domovinu nikad napustit NEĆE!! Tako će se, do

današnjeg dana čuvati lijepe uspomene na nekadašnje življenje. Španski, taj poetski jezik nikad iz sefardskih kuća, pa ni do današnjeg dana, nije iščeznuo. Izražen u nijansi "ladino" - sefardsko-španskog jezika, mogao se čuti na svakom uglu, na svakom od ćoškova bosanskih gradova!! Taj melodični prizvuk narodu nepoznatog jezika, oduševljavao je upućene, dok bi neobrazovani čuđenjem pitali se "šta to oni divane?".

Polako je, dugim nizom godina španski jezik ulazio u duše naroda, te bi i komšije rado, po koju riječ, tog već u narodu uobičajenog jezika, progovorile.

Španski Jevreji, iako su sa bolom napustili svoju domovinu, kroz sve vrijeme življenja u izbjeglištvu, svoje melodične, duhom sadržajne, vjekovima prenošene, špansko-sefardske pjesme nisu zaboravili. Dapače, oni su ganuti svojim nezavidnim položajem u tuđini, još jače, nostalgично pjevali ih. Malo po malo, ulazeći u krugove bosanskog življa, te divne španske pjesme postale su i u širim krugovima omiljene. Tako će na melodiji jedne od španskih pjesama, biti otpjevana i poznata bosanska sevdalinka "Kad ja pođoh na Bembašu"! A nekad poznati srednjoškolci i studenti svih nacija, u društvu, uz gitaru najrađe otpjevali bi tradicionalnu špansku pjesmu "Jo la kerija" što je i general Milan Zekić, uz gitaru, i u ratu pjevao. Sve i do današnjeg dana, španske-sefardske pjesme nalaze svoj odjek i rado se pjevaju u mnogim sredinama i na skupovima!

Značajno je, a po malo i začuđujuće da su španski Jevreji i poslije pet stotina godina izgnanstva iz Španije sačuvali i

značajnu špansko–jevrejsku kuhinju. Malo je Jevreja koji ne znaju za pastel, sungatu, aros di leći, gvojevus inhaminadus, čaldías i za ostale španske specijalitete. Po sefardskim kućama, oni se i danas sa zadovoljstvom spremaju, a od prijatelja, nejevreja, svaki će rado doći na jednu od takvih gozbi.

Posebno važno je naglasiti da su svi španski Jevreji, pa i do današnjeg dana, sve molitve čitali iz španskih, molitvenih knjiga. I uz taj stravični egzil, Jevreji su sa sobom ponijeli i većinu vjerskih knjiga, što se sa generacije na generaciju prenosilo, i umnožavalo.

* * * * *

U Tešnju, toj maloj, zabitoj kasabi, sa malo jevrejskih porodica, nije bilo jevrejskog hrama – Tempła. U tu svrhu, u kući poznatog, dobro poštovanog Albahari Abrahama – "Mamina" namjenjena je veća prostorija. Radi pogleda prolaznika, prostorija je bila ka dvorištu okrenuta. Velika baštenska avlija, sa dosta bujnih stabala, omogućila je blizak susret prijatelja i rođaka. Tu će se uz intimne i brižne

razgovore najčešće pitati "šta se u čaršiji govori?" (luke avlan in la kai?). Ova upitna rečenica nije bila beznačajna jer su mnogi, nesposobni ljudi, već tada zavidili jevrejskoj snalažljivosti i znanju.

U ovećoj pravougaonoj sobi, na bogatim bosanskim ćilimima postavljene su, u dva reda crkvene klupe. Prednji dio klupa, nešto je uzdignut. Na tom djelu stoje molitvenici, iz kojih će se uz melodično pojenje moliti Adonaju – Bogu! Sve je u svečanom tonu, počev od odjevanja, do čistih "taleta" - molitvenih šalova, okačenih o vratu pobožnika. Posebnu pažnju privlače kožni kaiši, sa kožnom vrećicom, u kojoj je na pergament papiru upisano Deset Božijih Zapovjedi! Vrlo je važno i bitno da su kaiši o desnoj ruci pravilno poredani, kako bi "kuticu" sa Božijim Zapovjedima bilo moguće na čelo postaviti!

Na podijumu pročelja sobe, na stolu sa crvenom čohom i domaćim ručnim radom, sa strana su dva bogata srebrena svijećnjaka. U sredini je veliki Magen David – Davidova Zvijezda, i molitvenici. Dok se Šufar (ovčji rog) i Tora nalaze u za to izgrađenom ormariću.

I pored malog prostora poštovao se princip, da pri bogoslužjenju žene sjede odvojeno od muškaraca. Žene sa "tukadu", kapom a muškarci sa šešikom na glavi. Pored ostalih praznika, svakog petka na večer "noći di Šabat", "uoči Šabata" ide se "Alkal"-u Templ. Žene za ruke vode curice, dok očevi sinove. Večera uoči Šabata - subote, bogata je, ali bez "šolet" graha ne može proći. Pre večere otac, na španskom ili hebrejskom očita kraću molitvu "Lel ha do di",

poslije koje svi ukućani u glas izgovore ”Esto anjo a ki, altro anjo a Izrael!”. ”Ove godine ovde, iduće godine u Izraelu!”.

Tradicionalni jevrejski praznici kod Jevreja vjekovima obilježavaju se na isti način. Vezani su za život Jevreja od Mojsija, pa nadalje. Najznačajniji su Roš-Hašana, jevrejska Nova godina, Jon-Kipur, dan kajanja grijeha, zatim Suka, Purim, Hamiša-Asar, Pesah, Lag-Baomer. Za sve praznike čitaju se djelovi iz TORE - pet knjiga Mojsijevih. Za Pesah čita se HAGADA – knjiga o oslobođenju Jevreja iz egipatskog ropstva i izlaska iz Egipta. Slušajući Šufar (ovčji rog), koji svojim zvučnim talasima, u svakoj prisutnoj duši priziva Adonaja!

Svaki od jevrejskih praznika ima svoje istorijsko značenje!! Oni nisu proistekli iz mita. Oni su obilježje stvarnih događaja, bilo lijepih, ili tragičnih. Svaka jevrejska pobožna kuća, sa dubokim poštovanjem proslavlja ih. Tih dana Jevreji su najbliži jedni drugim. Vršer se familijarne i prijateljske posjete, prave se zabave, izleti i bogato se daruje sirotinja.

I u Tešnju, tom malom i zabitom gradiću jevrejska zajednica bila je jedinstvena i u svemu solidarna. Tako će se po sefardskim kućama kako u bogatim, tako i u skromnijim već na ulazu zapaziti plavo-bijela limena kutica, sa upečatljivo urezanim Magen - Davidom (Davidovom Zvijezdom). U nju će svaki Jevrejin, bilo siromašan, ili bogat, kad god mu se ukaže prilika, ubaciti koji dinar. O praznicima i u posjetama, to je jedan od nezaobilaznih poteza. Pare iz te kutice zvane ”Kerem-Kaemet” od davnina određene su za otkup zemlje u Izraelu! Također značajno obilježje na jevrejskim

kućama bila je "Mizuza". U maloj srebrenoj ovojnici, ne dužoj od četiri i široj od jednog santimetra, u pergament papiru urolano je Deset Božijih Zapovjedi. U vjeri i nadi, da će ljubljnjem "Mizuza" čovjek tog dana imati sreće. Postavljena je na vrhu ulaznih vrata, svračala je pozornost svakog jevrejskog gosta, kao i ukućana, da je pri ulazu poljubi. U toj, u ono vrijeme dosta zaostaloj sredini, svako nepoznato obilježje, a posebno na jevrejskim kućama, izazivalo je znatiželju, a kod pojedinaca i prezir. Ta, u ono doba, skoro već dve hiljadita godina tragedije Isusa Hrista, nosila je u dušama hrišćana stalni prezir prema Jevrejima. Nije bilo malo slučajeva, kada bi neko djete, sa dubokom dozom prezira, uzviknulo "Ti si ubio Isusa"! To je naravno paralo dušu jevrejske djece, te bi se uvijek na neki način izmicali. Konačno, uspostavljanjem zemlje Izrael i oživljavanjem jevrejskih iskonskih tradicija i Jevreji u Galutu (izbjeglištvu) dobijaju snagu, polet i izvjesnu sigurnost ...!! No, nažalost, to se dešava poslije već 6.000.000 pobijenih Jevreja u Holokaustu, za vrijeme nacističke Njemačke. Postepeno, kako je tadašnja Kraljevina Jugoslavija, pred sam rat 1941.g. počela djelomično usvajati i po neke nacionalističke uzuse Njemačke, to je preko noći donijet zakon "Numerus klauzus", po kojem je bio ograničen upis jevrejske djece u više škole. To, kao i česte ulične šetnje po nekih gimnazijalaca, uz bučno i samouvjereno pjevanje: "Svi fašisti crne bluze nose, s' tim se oni ponose, naprijed drugovi, dole Židovi ...!". Sve je to, kao i silne jevrejske izbjeglice iz okupiranih evropskih zemalja od strane fašističke Njemačke, navodilo Jevreje na oprez i duboki strah. Zbog toga će dosta jevrejskih porodica i iz Tešnja

napustiti grad. Poseban povod za takvu odluku bilo je ponašanje Adem-age Mešića imućnog trgovca, vrhunskog idejnog fašističkog poglavara u vlastima. Za sve vrijeme vladavine fašizma u okupiranoj Jugoslaviji bio je Gradonačelnik Tešnja. I pored dugih prijateljskih odnosa sa Jevrejima – trgovcima Tešnja, on će odjednom postati njihov neprijatelj. Ta, za mnoge, na oko popularna ideologija Hitlera, ošamutila je i privukla mnoge neupućene ljude!! Tako će u Tešnju i pored dobro organizovane napredne omladine, Porobići, Ajanovići, biti i znatno ojačana i profašistička ideologija. Mnogi mlađi, pa i stariji Tešanjci po okupaciji obući će ustaške uniforme i činiti zlodjela.

Ipak će iz zapisa Rifata Kantića ”Ponešto o Tešnju i njegovim ljudima”, iz 2008.g. biti zapisano: ”zajednička sjećanja svih starih Tešnjaka o Jevrejima u Tešnju, mogla bi se svesti na slijedeće - bili su savjesni, radni i pošteni. Ni u čemu nisu pretjerali. Bili su dobre komšije.”

ŽALOSNO JE, ŠTO SE KOD VEĆINE TEŠNJAKA TAKO MISLILO NIJE, JER POHLEPA JE OD SVEGA JAČA ...!!!

Po sjećanju još nekolicine nasljednika tešanjskih Jevreja i literature biblioteke grada Tešnja, bilo je moguće, bar približno opisati život, Jevreja–Tešnjaka u nekadašnjim vremenima.

* * * * *

Jedna među prvim i najpoznatijim kućama u Tešnju, bila je kuća Albahari Abrahama, zvanog “Mamin“. Imali su jedanaestero djece, jedno drugom do uha doraslo, te se teško, mukotrpno živjelo. Otac se uglavnom bavio, tu i tamo, u navratima trgovinom. Bez dućana, hodajući sa korpom po čaršiji, trgovao je ulično, prodavajući i preprodavajući robu “ispod ruke“! Dobra, i u mucu umješna majka, znala je, kako se kaže “od jednog, napraviti dva ~~jeda~~“, i tako, na neki način prehranjivati svoju djecu. Sve je to uslovalo da najstariji sin Nisim, već od prvih đaćkih dana, prihvati misli i ideje napredne, kako su je onda zvali “crvene omladine“. Tešanjski omladinci zvani “ilegalci“ objeručke prihvatili su Nisima.

čajeta

Živjeći u maloj skromnoj kućici, sa puno djece Abraham je morao razmišljati da strpljivim i upornim radom stekne nešto novca, kako bi djeci priuštio bar udoban, a ne tjeskoban ležaj. Uz veliku štednju i marljivo radeći, otkupi i useli se u kuću na sred čaršije. U prizemlju je imao trgovinu, uglavnom tekstila, a na spratu su stanovali. Interesantna, a i turobna je priča njegovog sina Nisama, davno, mnogo davnije od događaja, pričanoj u krugovima šire porodice Albaharija. Dosetljiv, ali i dobro proračunat potez oca, pred spavanje djece rekao bi: “Ko neće da večera, dobit će novčić“, da bi sutra ujutro rekao: “Ko hoće da jede, mora vratiti novčić“! Tako bi jadna djeca izgubili pare i još gladni legli. Eto tako se nekad i u nekim jevrejskim porodicama skromno živjelo.

I pored svih materijalnih nedaća ove porodice, u Tešnju je zbog bliskosti u narodu ova porodica bila veoma omiljena. Bilo je dovoljno samo spomenuti ime “Mamin“, pa da se na licu pojedinaca zapazi blag i mio osmeh.

Njihova pametna, odvažna i za ono vrijeme slobodoumna kćerka Blanka, važila je za izuzetno, “Bogom dano dijete“. Iako tek srednjoškolka, nije bilo rasprave, ili polemike o nekim zbivanjima, da Blanka nije dala svoju završnu i to pametnu riječ. Zahvaljujući bliskim rođacima, pohađala je gimnaziju u Sarajevu.

Najstariji sin Abrahama, Nisim i dalje, veoma je aktivan u ilegalnom komunističkom pokretu, da bi već 1935.g. postao član Komunističke partije Jugoslavije. Kao takav hapšen je i proganjan. Kroz Narodno-oslobodilačku borbu, postaje Narodni heroj!

**Hajim
Albahari, rođen u
Tešnju, poginuo
1943.god. u Vučevu**

Jedan od mlađe braće Haim, kao borac proleterskih jedinica gine na Zelengori, na Vučevu u V-oj neprijateljskoj ofanzivi.

Mnogi momenti koji su iz sjećanja već davno zamagljeni, davno već iz misli iščezli, ipak se ponekad vraćaju!!

1943.g. grupa boraca prolazeći Bosanskom Krajinom u jednoj od kuća borac-učitelj iz Sarajeva, dobio je na poklon, zamoljenu violinu. Negde, kad smo se u V neprijateljskoj ofanzivi probijali niz Gučevo ka Sutjesci, čuo se uzvik "neka se najbliža bolničarka povrati uz kolonu"! Ne znajući da li sam najbliža, ili ne, srce mi je dalo intenzivan impuls da se vratim!! Na nosilima blijed, modrih usana, sav u krvi, ležao je jedan borac. Već je tonuo u smrt, a samo je vapio "vode, vode"! Vode niko imao nije, a pokušana pomoć da mu se krvarenje iz butne kosti zaustavi, neuspjela je. On je umirao. Na nosilima, pored njega ležala je violina. Sledila sam se, jer kroz violinu i njegovu blisku smrt, tamo negde u daljini, gledala sam i smrt moga malog brata, izbjelog u bespuću Krajine, jer violina je bila njegovo vlasništvo. Tužna da mu pomoći ne mogu, hitro trčala sam niz kolonu, kako bi vratila se u svoju jedinicu. Tužne misli lebdile su, mi pred očima da će njemački vojnici, koji nas u stopu prate, mrtvog učitelja izmasakrirati, a violinu dušmanski pogaziti. Eto takav moj tragičan susret, bio je sa učiteljem iz Sarajeva, naknadno saznajući Albahari Haimom. Iz podataka Zemaljske komisije za Bosnu i Hercegovinu i memoara Rifata Kantića "Nešto o Tešnju i njegovim ljudima!" saznajem da je Albahari, Abrahama, Haim, učitelj iz Sarajeva, rodom iz

Tešnja, poginuo 1943.g. u V neprijateljskoj ofanzivi na Vučevu.

Od brojne porodice Abrahama, preživjeli su samo Nisim, Blanka i brat Sami.

* * * * *

Druga po brojnosti značajna porodica u Tešnju, je porodica mehaničara Moše Albaharija. Dobro postariji, negde 1850g. rođen u gradu Tešnju, pamtio je i doživeo tursku, i Austro-ugarsku vladavinu. U porodici sa šestero djece, teško se probijao kroz život. Pored toga, blaga, tiha, malo okretna osoba, teško je svoju djecu prehranjivala, a o školovanju nije bilo ni govora.

U maloj, prizemnoj kućici, na vrh tešanjskog brijega, u cvijećem okićenom dvorištu, nalazio je Moše svoj mir i spokoj. Tamo, pozadi kuće, lijepo njegovana, bila je Moši omiljena bašta. Tu je Mošo, sa velikim zadovoljstvom, uz brižno gajenje povrća, provodio dane.

Njegova vrijedna, oštroumna i poprilično stroga supruga bila je oslonac i glavni stub kuće! Mošo je sve domaćinske obaveze i brige prepustio Raheli, jer ona je to, po njemu, pametno i trezveno obavljala! Mošina obaveza bila je da iz čaršije, donese ono malo životnih namirnica jer Mošo nigde ne radi i para u kući skoro da nema. Tako, krećući se niz čaršiju, navratio bi u neku od kafana, jer to nikako mimoići nije mogao. Tamo bi, u društvu sa

znancima još od “krpenjače“, poručio kafu na veresiju, ili bi mu neko od dobrih znanaca platio.

Ponekad će Mošo navratiti u bogatu magazdu Ademage Mešića. Zna Mošo, da će ga aga uvijek nečim darivati, pa mu je i neprijatno! Ali, ako Mošo ne navrati, aga će ga pozvati, upitati za zdravlje i uvijek ponešto pokloniti. Kod bogatih trgovaca Jevreja, ući će u dućan slobodnije. Oni će mu, kako bi ga na nebolećiv način pomogli, pružiti nešto od lagane robe, da je Mošo o pijačnom danu rasproda. Iako je po zanatu bio priučeni mehaničar, tim se nije bavio.

Sve je to tako išlo dok, šestero zdrave i pametne djece nisu porasli. Jakob, ~~Šalom~~, Šabetaj, Gedalja, Dudo, David i najmlađa sestra Ester. Završili su osnovnu školu i svi, sem Šabetaja, koji je teže učio, bili su dobri đaci. Dalje školovanje, pa i u samom Tešnju, traži pare. Tako će djeca uglavnom šegrtovati kod ovdašnjih trgovaca. Nije to lako, svjesna je toga Rahela, ali drugog izlaza nema. Najmlađi sin David učiće trgovački zanat kod poznatog bega Adama Mešića. On je kako se Raheli činilo i najpametniji, te se kod bega njeno dijete neće obrukati. Zna ona dobro, da je šegrt u trgovačkoj kući, sluga za sve poslove. Pa će i te male pišljivice, kćeri gazdine zapovjedati, pomrsko gledati, a ponekad šegrtu i ošinuti. Sve se to od Moše kriti mora, jer iako je Moše smušeni mekušac, za svoju djecu poginuo bi!!

Za sve vrijeme školovanja i na dalje jevrejska djeca bila su društveno aktivna. U poznatoj “Muslimanskoj čitaonici“ osnovanoj još 1906.g. aktivno i rado učestvuju, u svim, za djecu, prikladnim manifestacijama. Tako je u Bosansko-hercegovačkom glasniku od I/1906.g. navedeno da je iz djela “Zapisnik Zmaja od Bosne“ od Safetbega Bašagića, drugi dio “Šetnja jednog stenografa po varoši“

deklamovao gosp. Jakob Albahari. Mlađi brat mu David Albahari, uz svoju "prim"-tamburicu, osniva tamburaški orkestar, a rođak Jozef Albahari, kao vrstan deklamator, učestvuje u svim Nušićevim komadima, kao i komadima, tada poznatih pisaca!

Eto tako, o zimskim, dugim noćima, kad i san poteško dolazi, Rahela bi o svemu, što je iza nje ostalo razmišljala. "Nisam se ja po svojoj želji udala, nisam ga ni vidjela, a kamo li da smo se pogledali. Ja o udaji nikad ni razmišljala nisam. U školu nisam išla, ali sam uz braću naučila čitati. Čitala sam molitvene knjige i potpuno se Višnjem – Adonaju predala. Udadeše me bez mog pitanja i to daleko od mog Travnika!" Zato je Rahela počesto tužna i potištena, jer o svojim vrlo malo, skoro ništa ne zna.

U tako teškim, uz mnogo djece porodičnim uslovima, odluči se Rahela, da poznatu banju u Kulašima, preuzme u svoje ruke! Sve bogate goste, putnike namjernike, karavandžije uzimaću na konak i dobro ih hraniti, kako bi tu svoju siročad mogla ishraniti! Mošu ona ništa i ne pita, a Moše je već potpuno iznemogo, osušen, a u zadnje vreme i sipljiv. "Ako može i hoće, neka mi pomogne, ako ne može, zaulariću se sama!" Uz bogatu, razno-raznu kuhinju, sevdalinke, pjevačice, poče banja uveliko raditi. Svima je već bilo znano da idu kod one Tešanjke, da se dobro potajno provedu i odmire, a po neko i zlonamjeran reći će "kod čifutke"!

Moše će ponekad u banju navratiti, ali on više voli svoju čaršiju i svoje stare ababe. Ester-Roza je sa majkom, školu je završila. Majka ju daleko od svog oka nigde ostaviti ne može. "Lijepa je i mlada i ne daj Bože da joj

neko kakvo zlo napravi“! I već tad Rahela razmišlja o sreći Rozinoj, boljoj i radosnijoj od Raheline.

Momci su uz šegrtovanje i zanate obučili, po starom adetu, i vrijeme je došlo da se sami o sebi brinu. Da se “trbuhom za hljebom“ okrenu svojoj budućnosti. I razidoše se djeca Mošina, dvoje u Sarajevo, dvoje u Sanski Most, jedan u Zagreb i jedan u Olovo. Nađoše poslove i što preko familijarnih veza, što iz čiste ljubavi, poženiše se. David, taj najmlađi i najljepši, ostavi zaručnicu, majčinu odabranicu i zaprosi ruku lijepe Jevrejke, sa domaćinskom školom Lune Levi!! Za lijepu Ester, majka, ali i uz njenu privolu odabra Sarajliju Altarac Isaka. Eto tako ta podobro siromašna porodica sa izuzetkom Jakoba i Šabetaja uspješno uputi se u novi život!!

Jakob je ćutljiv, dobrodušan, iz ćijih ćciju se nazirao plemeniti, topli pogled i uvijek vedra duša! Nažalost, smisla da upotrebi trgovaćke sposobnosti nije imao. Sretno je oženjen sa korpulentnom, gordom i odvažnoom Levi Renom iz Banja Luke. Źelio je da ta hitra i vrijedna žena, pored kućnih i majćinskih obaveza, riješava i sve trgovaćke poslove i probleme!

Po odsluženju vojnog roka i ratovanja u Austro-ugarskoj vojsci, 1918.g., po savjetu bliskih rođaka, naselio se u to malo, pitomo mjesto na privlačnoj i bistroj rijeci Sani. Źiveo je u nadi, da će u tom živom mjestu i bogatoj okolini, uspješno baviti se trgovinom, poslom u ćijem je duhu, još od ranog djetinjstva odgajan!! Već prvih braćnih godina rađaju se djeca. U ono vrijeme, kod mladih, zdravih braćnih parova, to je bilo uobićajeno. Redom dolaze Moric, Šalom, Jakob, Matilda, Rahela i Flora. Normalno trebalo ih je oblaćiti, hraniti, školovati, a para je sve manje. Sjeti se

mladi Jakob da silne turske fesove, lagerovane u preostalim vojnim magacinima otkupi i prepravljene u ličke kape, preprodaje na pijaci. I pored dano-noćnog rada njegove supruge Rene i sestre joj Lune na obradi ličkih kapa, posao nije urodio plodom. Srpski seljak, iznuren i opljačkan od Austro-ugarske vojske i tzv. "šuckora" nije imao sa čim djecu da prehrani, te je za ličke kape, malo mario.

Na kraju, na um pade Jakobu iako sa velikom skepsom, da u prizemlju ratne udovice Joke otvori staretinarsku trgovinu. To će, nada se on, obzirom na veliku oskudicu u narodu, ipak ići?? Iz podsjećanja na svoj zavičajni Tešanj i lijepe čardake u njemu, nastani se Jakob, u jednom od starinskih, udobnih i lijepih bosanskih čardaka. Te i zbog skupe kirije, morao je dobro zapeti za posao! Uz pomoć sanskog Rabinera Kabilje, koji je želio da mladom Jakobu, pomogne, radnja je bila dupke puna iznošenom, ali još dobrom robom, nabavljenom u Zagrebu. Ali mekani, Jako, kakvog su ga u familiji smatrali, uz dugi i bliski razgovor sa seljacima, slušajući za njihovu neimaštinu, otpoče robu na veresiju davati. Tako malo po malo Jakob bankrotira. Radnja je skoro prazna, a od dužnika niko ne navraća. Opet će, u religioznom duhu odgojen Rabiner, obzirom da su Jakoba osvojila silna djeca, pomoći mu.

Videvši da Jakob nije rođeni trgovac, oštroumna mu supruga Rena odluči da se presele u Banjaluku, njeno rodno mjesto i da ona, držeći đake iz provincije, zarađuje hljeb za svoju djecu. I tako, uz znoj i napor snažne i hrabre Rene, otpočeše normalniji život!

Nekoliko godina pred rat 1941.g. bogata trgovačka porodica Nahmijas iz Banjaluke, odluči da u selu

Hrvaćanima, nedaleko od Prnjavora otvori seosku trgovinu. Vjerujući u Jakinu, trgovačku sposobnost, ponude mu da je on vodi. Oštroumna, mudra Rena, inače vodeća ličnost u kući, prijedlog prihvati, nadajući se da će sve poslove oko trgovanja imati u svojim rukama!! Ali, i tu se Jako zbližio sa seljacima i dalje, da Rena ne zna, dajući robu na veresiju. Sve to i ovde dovelo ga je do velikog zaduženja. Pored toga dozvoljavao je da besposleni seljaci sjede ispred dućana. Oni bi, uz bučan i na seoski način zabavan humor, pomalo razveseljavali i tada već postarijeg Jaku. Uz, na tom terenu poznatu i omiljenu seosku rakiju "bukuvjanku" i Jako bi se veselio i po malo "zagrevao". Sve to branila je odvažna i u kući prava gazdarica Rena, ali Jako je bio mekušac i nije imao snage da kaže "ne i ne može". Rena je, kao gradsko a i jevrejsko djete imala mnogo milosti prema seoskim, najčešće bjednim domaćicama. U svakoj prilici pomagala je, a i savjetima poučavala seljančice.

Najvoljenija u selu za Renu, bila je mala, žgoljava i veoma pouzdana Peana. Porijeklom Slovakinja, upućena u razno-razne domaćinske poslove, Reni je dobro odgovarala. Od svoje kćerke Flore, kao poslednje rođeno djete, ništa ni zahtjevala nije. Njegovala ju je i pravila planove, kako će je za nekog bogatog i lijepog Jevreja udati!! Ali Flora, pohađajući gimnaziju u Banjaluci, ne okrenu se jevrejskoj omladini u Kenu (Jevrejski omladinski klub), nego se združi sa tada lijevo orjentisanom omladinom. Tako će Flora, dolaskom u selo početi krišom djeliti sirotinji namirnice iz dućana. Još borbeniji u pomoći bjednima, bio je njen brat Šalom, zvani Mito, koji je pri prevozu žita za Banjaluku, pred svakom sirotinjskom kućom, bacio po jednu vreću. Tu tako humanu osobinu, nasledili su od

dobrog im oca Jakoba. Jakobov mlađi brat David, snalažljiv i sposoban trgovac, pokušao je nekoliko puta da zajednički rade, ali to nije urodilo plodom. Tu neizmjernu želju David je sa razlogom imao stalno na umu, jer Rena i Luna su rodene sestre a David i Jakob braća. Znači dve sestre bile su udate za dva brata, što je po jevrejskom zakonu dozvoljeno. Po odsluženju vojnog roka dođe David bratu u Sanski Most. *i upoznaje lijepu Lunu!*

Eto tako je već ostarijeli Jako, pomalo trgujući, a pomalo lješkareći, provodio svoje bezbrižne dane. Jedina pometnja u njegovoj glavi nastupila bi, kada bi sasvim iznenada došao vlasnik radnje Nahmijas, (imena se ne sjećamo). Tada bi Jako, a još više Rena, na brzinu napravila neki red u dućanu. Jakob bi sa mukom, sav oznojen prebiraio po računima i izmišljao neki "pozitivni saldo".

Nažalost, uskoro će i 1941.g. kada redom, najpre Jakob gine, zatim sin mu Šalom i poslednja Rena. Kćerka Flora izbjegla je u Dalmaciju i danas sa 92 godine živi u Firenci. Još samo, mali Moric, unuk, ostao je živ, jer ga je Pejana izvukla iz gnusnih kandži koljača.

Danas na Spomen ploči Žrtava fašizma u selu Hrvaćanima uklesano je i ime Jakoba, Albaharija, Rene Albahari i Šaloma, Mite Albaharija, na kojoj su i divni stihovi neprevaziđene Desanke Maksimović:

*SMRTI NEMA ZA ONE
KOJI UMRIJEŠE ZA DANE BOLJE!*

* * * * *

Sva Mošina djeca osim Šabetaja i Jake, dobro su se u životu snašla. Leon, zvani Dudo u Zagrebu uspješno, na veliko prodaje staru robu. Njegova sva djeca komunističkim idejama su okrenuta. I kao takvi hapšeni su, bore se i ginu.

Sin Salamon skromnim, ali i uspješnim životom u Olovu vodi omanju trgovinu. Njegov pametni i lijepi sin Avram, pomognut od Jevrejskog dobrotvornog društva "La Benevolencija", završava medicinski fakultet u Zagrebu. Pored posla u bolnici Srebrenice, obavlja besplatno posjete sirotinje i u najzabačenijim djelovima Srebrenice.

Među ostalom braćom, najuspješniji bio je Gedalja. Trgujući sa austrijskim i mađarskim trgovcima, samo dvanaest godina po završetku I svjetskog rata, gradi ovcu, lijepu kuću u Malom Alifakovcu br. 3, odmah preko puta brata mu Šabetaja. Zadovoljna su braća što su u blizini, ali velika razlika između materijalnih mogućnosti Šabetaja i Gedalje, bili su uvijek prisutni u pritajenim mislima Šabetaja. Još ogorčenija u preziru bila je Rena. Svoju djecu nije imala sa čim dohranjivati, te je u srcu joj najdraži, odabirom tetke Rifke, Gedaljine žene, njen sin Aron živeo kod strica Gedalje. Rifka nije imala djece, te je za nju, lijepi, zabavan Aroniću bio najveće bogatstvo! Sa druge

strane ulice, kroz malo odškrinuta avlijska vrata, Rena je stalno iščekivala pogled i osmjeh svoga sina Arona.

Ta lijepo građena i bogato opremljena Gedaljina kuća, u kombinaciji turskog orijenta i nešto zapadno-evropskog stila, mamila je pogled svakog od prolaznika!! Djeca njegove braće iz provincije bili su presretni ako im se pruži prilika, da posjete taj lijepi grad Sarajevo i da udobno odsjednu u kući strica Gedalje. Tako će dve sestričine, Flora Jakobova i Flora Davidova, dve tek stasale frajlice, uz plač i upornu molbu roditelja, biti česti gosti kod tetke Rifke. Tetka Rifka nerado je dočekivala te mlade “šiparice“! “Njihov provincijski mozak, ne može ni da nasluti, šta im se u ulicama velikog grada može desiti“! Zato će im dozvolu šetanja po gradu ograničiti do šest sati, dok se nad gradom ne počne sumrak spuštati. Željne su one po gradu sve razgledati, ali oči su najviše uprte u izloge lijepih haljina, šešira, cipela. Pored toga neodoljivi pogled u “pozlaćene“ slastičarnice, sad tek mučilo ih je što iz očeve kase u dućanu, nisu više para ukrale!

Željne su one razgledati Baš-Čaršiju, kupati se na Bem-Baši, otići kod strica Arona S. Albaharija, trgovca dječijim igračkama. I pored nade da će od njega dobiti lutku od kaučuka, dobiše samo malu “krpenu“ lutku. Pored mnogo znatiželjnih šetnji, najviše ih privlači večernja šetnja korzoom. Tu će i one laganom šetnjom ulicom Kralja Aleksandra, djevojačkim zanosom zagledati, one, baš najljepše dječake!!

Rado će te provincijske curice krenuti i u KEN – Jevrejsko omladinsko društvo. Tamo će sresti mlade, pametne havere – drugove. Ni same ne znaju kuda i kako sve želje ispuniti. Starija Jakobova Flora zagledâ u Kenu,

njoj privlačnog Ergas Čičia i u velikoj ljubavi prema njemu, sve do 1941.g., kada su ih nemilosrdna ratna zbivanja odvojila, bijahu bahur i bahura (momak i djevojka).

Stroga tetka Rifka, ako ne dođu na vrijeme, ne da u kuću. Ali, zazvoniće one preko puta kod tetke Rene, koja će im sigurno vrata otvoriti! Tako bi naše provincijske curice zabavljale se, u vrtlogu svega i svačega u tom velikom gradu!! Često bi im pametni i dobri Aron pravio društvo, ali one su ga, kako im ne bi smetao izbjegavale. Momentano otrgnute od roditeljske stege čeznule su za zabavom i mladalačkim ljubavnim iznenađenjima!

Stric Gedalja i tetka Rifka u Aronu, njihovom omiljenom Aroniću zagledali su dečka, kojem će obezbjediti školovanje na najpoznatijim univerzitetima! Ali njegovi česti sastanci sa njima nepoznatim dečacima, bacili su ih u veliku brigu. No, Aron se sastaje sa omladincima ilegalne komunističke organizacije. I tako će odmah po nastupanju II svjetskog rata krenuti na Romaniju, da bi negde u borbi i svoj život položio!

* * * * *

Negde 1907.-1908.g. Moše će skrhan od bolesti, uz sipljivi kašalj umrijeti. Pored toliko i to dobre djece, Rahela ostade sama. Mošin grob obilazi, ali njene misli su "tamo negde" daleko, njoj u srcu duboko voljenoj Palestini. Iako

je uvijek ta rečenica za Rahelu bila uzvišena, sada joj pridaje posebno značenje. “Esto anjo a ki, segundo anjo a Izrael!!” “Ovu godinu ovde, iduću godinu u Izraelu!” Njen otac kao i svi Jevreji, svaki put, kad bi molitvenik zaklopili, ovom rečenicom bi molitvu završili. I ubrzo će Rahela kuću raskućiti, ono malo lijepih stvari darovati curama, a sve ostalo sirotinji. Jednog ranog, jutarnjeg dana, uz ispraćaj sinova, krenu nona Rahela u odabranu zemlju Palestinu!! Jedina želja poslednjih godina, bila joj je, da mirno u Svetoj Zemlji kosti odmara! Samo četiri godine po noninom boravku u Svetoj Zemlji, nastupa I svjetski rat. “Svoju djecu u ratu, iz daljine majčino srce nije moglo gledati!!” “Gde su, da li ginu?” “Ta bolna misao, morila je dušu Rahelinu!” I najzad krenula je Rahela put svoga Tešnja, pa makar i da život izgubi.

Ipak mnogo je zabrinuta. “U odlasku me moj Gedalja doveo, a sada idem sama“, hrabri sebe Rahela!! I sve se dobro, na sreću već dobro postare Rahele završi, sretno kući dođe i četvero sinova-ratnika, zateče živih!

Od cijele razgranate porodice Moše Albaharija rat 1941.-45.g. preživelo je samo ~~David i Jakov~~, † David.

* * * * *

Treća po brojnosti, ali i po dosta imućnijem življenju bila je porodica Albahari Avrama. Sa petero kršne i pametne djece, Jakob, Salamon, Mošo, Sami, David, živeo

je prilično pristojno i svu djecu školovao. Kao uspješan i dobar trgovac, pomalo mudar i slavloljubiv uspio je podići se na rang najpoznatijih žitelja Tešnja. Pametna, lijepo odjevena i vaspitana djeca, odskakala su od ostale i jevrejske, a tek znatno od čaršijske djece.

Od cijele porodice, preživeo je rat samo Sami, zahvaljujući zarobljeništvu, kao oficir jugoslavenske vojske.

* * * * *

Veoma brojna i poznata porodica u Tešnju bila je Albahari J. Šabetaja sa desetero djece: Aron, Sumbul, Nahama, Isak, Juda, Dudo, Mirjam, Jozef, Estera, Rena. Sva njegova djeca rođena su u periodu od 1891. do 1911.g. u Tešnju. To potvrđuje da je vjerovatno među prvima Jevrejima naselio tu varošicu. Bio je poslovan, vrijedan i jedan od imućnih trgovaca. U bogatoj i lijepo opremljenoj radnji, u centru grada, imao je sve potrebštine za domaćinstvo, kako za građanski, tako i za seoski živalj.

Sin mu Jozef 1941.g. bježi iz Tešnja u okolna sela. Iz kog razloga ostalo je nepoznato; želje za borbom protiv okupatora, ili spašavanja ugroženog mu života ...??

Kako je bio pismen i za ono vrijeme, u odnosu na većinu boraca, prilično obrazovan, zadržan je u štabu četničkog vođe Rade Radića. Još u to vrijeme 1941.g. borba protiv okupatora vođena je zajednički, četnici i

partizani, te se Jozef osjećao sigurnim. Ali poslije razdvajanja ta dva odbrambena pokreta, Jozef iz zahvalnosti, što su ga četnici primili u svoje jedinice, ostaje sa njima!

Jednu večer pri odsjedanju III bataljona XIV Srednjo-bosanske brigade u selu Kalenderovcima, nedaleko od Prnjavora, sjedeći kraj ognjišta, šapatom upita me jedna ostarija žena: "Đete, kako se Ti zoveš?" rekoh Judita, "ali kako Ti je brezime?" Rekoh joj. Začuđeno a i radosno reče mi "znaš ovđe kod nas u štabu Rade Radića ima jedan sekretar, brezimena ka i Ti, a vabe ga Jozif"! Šta ju je uputilo da u meni nađe srodnost sa Jozefom, nikad odgonetnula nisam. Ili što je čula moje nesvakidašnje ime, ili je u mom liku našla neku sličnost sa Jozefom?? Pođoh odmah u seoski sobičak, gde se štab odmarao, zapitah komandanta bataljona, Ljubu, također Radića da li smijem Jozifu poslati ceduljicu da pređe u našu jedinicu. Sa zadovoljstvom Ljubo mi odobri, a možda ga je i poznavao. Pretpostavljam, jer i cijeli taj III bataljon kao četnički na čelu sa Ljubom prešao je u XIV brigadu.

Vrijeme je odmicalo, ja sam Jozefa stalno iščekivala, ali on nije došao. Možda mu baba ceduljicu nije smjela ni dati, a možda se on i bojao doći?? U knjizi "Teslić i borci Teslića", književnik Advan Hozić napominje, da je Jozef nekoliko puta pokušao preći u partizanske redove, ali mu nije uspjelo. 1945.g. kao pripadnik četničkog pokreta strijeljan je u selu Pribiniću kod Teslića. I čudo je jedno, kako smo mi partizani bili rigorozni i nemilosrdni. Blanka Albahari-Ferušić jedna od vodećih ličnosti u Ministarstvu Unutrašnjih poslova-Sarajevo sigurno je za taj slučaj znala, ali nije ništa preduzela. Jedini moj otac David Albahari na

riječi onda nadmenog generala Mirka Vranića uz njegovu izjavu “ubili smo Ti onog rođaka, Jozefa četnika“, odgovorio je “to vam je veliki grijeh, jer on je tamo samo život spasio“! I tada, iako je bilo strogo zabranjeno obilaženje četničkih grobova, moji roditelji posjetili su Jozefov grob, u Pribiniću. Tata je očitao “kadiš“ – posmrtnu molitvu, a majka je grob kamenčićima ogradila i posadila cvijeće. Prilikom mog stručnog rada na teritoriji Teslića negde 2000-te godine i pored upornog traganja za njegovim grobom, navodno niko nije znao gde je ...?? Čudna je ta ironija života: dva brata od strica na istoj teritoriji ratuju, jedan u četničkim jedinicama, Jozef Albahari, dok u partizanskim jedinicama nalazi se Šalom Albahari, a jedan za drugog ništa ne znaju.

Od cijele te bogate porodice, preživio je samo brat Isak, bjegstvom u Dalmaciju.

* * * * *

U ono davno doba kada je obični čovjek i seljak bio dobro osiromašen, skromno, bolje rečeno bjedno je bio obučen. Mudri i u trgovačkom duhu od malena odgojeni, mnogi Jevreji držali su tzv. staretinarnice. U njima su prodavali staru, na pola istrošenu odjeću. Poznat po bogatom asortimanu stare odjeće, obuće i raznih kućnih potrebština bio je Merkuš Albahari. Dobro je zarađivao, jer

tu iznošenu robu, ženske ruke oprale bi, te bi ta roba kao "halva" na brzinu bila rasprodana!

Tako će, iako nešto postariji Merkuš, sa svojim ~~blatom~~ i dobro natovarenim kolima, krstariti okolnim selima. Veseo, vedar uz prislan razgovor sa domaćinima, svu robu brzo bi prodao. Dolazeći kući zadovoljan, svojoj djeci Jakovu i Nazareti ponešto će kupiti. Svoju vrijednu suprugu također će obdariti, ali samo onom pravom "turskom" kafom. Njih dvoje će, uz prislan eglen, sa užitkom srkati tu, izuzetno opojnu kafu ...!!

* * * * *

Među malim brojem jevrejskih familija u gradu Tešnju, porodica Albahari Šabetaja, sina Mošinog, po mnogo čemu bila je, u odnosu na ostale, različita, svojstvena! I Šabetaj, jedan od starije braće, razlikovao se u mnogo čemu od ostalih. Do kraja, nenametljiv, povučen i za svakog poslušan, bio je voljen, kako u familiji, to i u okruženju. Dok su ostala braća, već kao momčići zagledali curice, on o tome nije razmišljao!

I najzad, dođe vrijeme za ženidbu. Mudra, pronicljiva majka mu Rahela, nađe za njega mirnu i skromnu ženicu Renu Atijas iz Travnika. Šabetaj po nešto, ili ništa ne radi, a djeca se, jedno za drugim nižu: Ester-Bukica, Jakob, Moric, Albert. Rena mlada, zdrava, brza ko vidra, nalazila je vremena, da i pored silne djece, nešto skuha, oštrika,

zašije bogatijim Jevrejka. Tako bi bar donekle ublažila kućnu tjeskobu – neimaštinu! Šabetaj živi u kući oca Moše, što također opterećuje mladu, snahu Renu. Ipak u životu, kako je to ponekad i sudbinski predviđeno, sreća im se osmjehnula ...!! Brat mu Gedalje, koji živi u Sarajevu, negde 1912.g. pokupi svu Šabetajevu porodicu i nastani u Sarajevu, Mali Alifakovac br.5, preko puta svoje kuće. Rena je presretna, jer iz tog Tešnja, Bogu za leđima, nikad vjesti od svojih iz Travnika! Uza sve to, u ono vrijeme, malo ko je putovao tako daleko, i u neizvjesnost? U Sarajevu rađaju se Aron i Leon.

Oniža, prava bosanska kućica u koju se nastanila porodica Šabetaja, za Renu je bila više nego blagodat!! Mali prozorčić, pogledom okrenut pravo niz Alifakovac, omogućio je toj stranoj, a po malo, u tom zanovjetnom, prostranom gradu i preplašenoj Reni, da bar kroz to malo okno zagleda prolaznike. Podaleko od kuće i ne pomišlja kretati: prepuno je ispresjecanih ulica, pa bi svoju džadu teško i pronašla. Ali, taj mali zanovjetni prozorčić omogućava joj, da kroz okno zagleda u osobe, počev od sirotinje, bjede, do bogato odjevenih žena. Rena će samo ponekad preći preko ulice, kako bi, sa žudnjom ušla u kuću djevera Gedalje. Tu bi se neizmjernom ljubavlju grlila i ljubila svoga sina Arona. Teška, još skućenija mogućnost da u Sarajevu Šabetaj više zarađuje i kući donosi, natjerala je Renu, da svog lijepog i pametnog sina Arona da na privremeno, nezakonsko usvajanje kod djevera Gedalje, koji nije imao djece. Tako bi Rena presretna što njen Aroniću lijepo je odjeven, što svega u izobilju ima, ali i pored toga, majčino je srce bolno, jer njen Aroniću ne spava pod njenim jorganom.

Velika, visoka drvena kapija sa brojem 5, kuća je Šabetaja Albaharija. Uz lagani zvuk zvonceta na vratima otvara se pogled na zanimljiv kutak bosanske avlije. Sve je pod uglačanim oblutkom. Tu i tamo ispod kamena nazire se poneka zelenkasta travka. Sve to uz mali uski cvijetnjak, ograđen koso postavljenom ciglom, i mirisom cvijeća očarava ljudsku dušu. U donjem uglu dvorišta velika je, bujna zerdelija (rana šljiva). Tu će Rena, o ljetnim danima, na udobnoj baštenskoj sofi, dočekivati goste. Uvijek sa radošću naći će vremena, kako za familiju, to i za već stečene komšije. Iako i dalje, uz muža Šabetaja vodi skroman život, kod tetke Rene, naći će se uvijek po neki kolač. Tradicijom gajena osobina, obavezivala je tetku Renu, da se uvijek nešto od kolača čuva skriveno, samo za voljene goste!! Uvijek će tetka Rena razumnim, narodskim govorom, uz dosta urođene mudrosti, znati posavjetovati, posebno u bolu drugih!! Jednom rječju, bila je ~~to~~ izuzetno bliska svakoj duši i srcu! Dugim nizom godina, sve do tragične 1941.g. bila je to omiljena “kućica u cvijeću“ za sve zvane i nezvane posjetioce.

Ulaskom na mala vrata u onižu kućicu, zagledala se kuhinjica, sa omiljenim prozorčićem, pogledom niz Alifakovac! Tu su omanji, dobro uglačani fijaker-šporet, ormarić za suđe, stolić i dve stolice. Ali za Renu, kao i svakog posjetioca iz komšiluka, najomiljeniji je omanji minderluk uz prozor. Još su samo dve sobice. U prvoj su naokolo poredani serđadama prekriveni, minderluci i u vatrenim bojama prostrt bosanski ćilim. Najviše impresionira, na sred sobe postavljena gvozdena furuna. Visoka, okrugla je i srebrnom bojom ofarbana. U gornjem dijelu sva je u gvozdenoj, čipkanoj rezbariji. Noći, kada na

ulici "škripi" zima, svojim žarkim plamenom zagreva i osvjetljava cijelu sobicu. Tako ta mala, škiljava sijalica, nije ni potrebna. Uz blago osvjetljenje i zagrevanje svjetlucajuće vatrice, ukućani uz "pivitas" (pečene košpice), kukuruzne kokice, suhe šljive, po neku jabuku i skromni, ali ukusni Renin kolač (halva, tišpišti, čaldičas), provode deo, duge zimske noći.

Uz pomoć brata Gedalje, Šabetaj u jednom malom čepenku na Baš-Čaršiji, otvara dućančić sa koje-kakvim sitnim kućnim potrebštinama. Ali i to mu baš ne ide, pa se spretna i hitra Rena uključuje na spravljanju španskih specijaliteta jevrejskim porodicama, te pri svadbama i drugim veseljima. Niko, ni starije, a pogotovo mlađe jevrejske domaćice nisu znale tako briljantno ukuhati slatko od lubenice i dunje kao tetka Rena. Blistavi, prozirni, staklasti komadići tog slatka, zadivili bi svakog ko uspije da ga okusi. A tek tradicionalnu "kupetu" (kolač kuhan u medu) samo njene vješte, umješne ruke mogle su da lijepo naprave!

I pored skromnog života, sva djeca Šabetaja i Rene izučila su određene škole. Najstariji Jakob dobija posao u pošti Čačka, a njegova supruga Fina postaje profesor u gimnaziji. Kruta ratna zbilja 1941-1942.g. uništila je tu duhom zdravu porodicu. Jakob, kao borac proleterskih jedinica 1942.g. gine na Manjači. Suprugu Finu strijeljaju Njemci. Dok je profesor Albahari Fina tamnovala u nemačkom zatvoru u Čačku, njen sedmogodišnji sin Melvi, po priči savremenika, svaki dan na kapiji zatvora za majku donosi jabuku i stoji ispred kapije zatvora čekajući. Porodica Bojović iz Gornje Trepče, skrivala je malog Melvija i 1945.g. dovodi baki Reni u Sarajevo.

ФИНА АЛБАХАРИ, професор, у данима устанка била је једна од најактивнијих жена у Чачку. Стрељана је децембра 1941. године у Чачку. На фотографији је са мужем (који је као борац НОВ погинуо у Босни) и сином Мелвијем (који је у шестој години остао без оба родитеља).

Otac Šabetaj, već 1941.g. uhvaćen je od strane ustaša na ulici i odveden u nepovrat. Sin Aron u partizanima već od 1941.g., gine negde na nepoznatom ratištu. U toj maloj bosanskoj kućici sa veoma nisko spuštenim krovom, uz svakodnevno iščekivanje ustaša na vratima, najmlađi sin tetke Rene omiljeni Leon, jedini izlaz da život spase našao je u skrivanju jednog omanjeg trokutastog dela tavana.

Zahvaljujući dobronamjernoj i do kraja poštenoj komšinici Kupčević-Logo Veri, uz nabavljene lažne propusnice ostali dio porodice izbjegao je u Dalmaciju i tako sačuvao živote!!

Danas jedini naslednik te poznate porodice je Aron Albahari sin Leona i živi u Beogradu. Negde u svijetu je Fina, žena Morica Albaharija, sa svoje dvije kćerke. Tako je, kao i mnoge druge, ta bezazlena porodica Šabetaja i Rene, svoju sudbinu DOŽIVJELA!!

* * * * *

Poznate i u lijepom sjećanju Tešnjaka, ostale su učiteljice Jevrejke. U ono doba, kada su ženska dijeca u veoma malom broju pohađala škole, dolazak žena učiteljica, u provincije i zaostale kasabe bilo je veliko iznenađenje i čuđenje ...!

Već 1906.g. pojavila se učiteljica Vilhelma Siglhuber, sestra Engela Ferdinanda, tada u Tešnju kotarskog

liječnika. Učiteljica Levi Lenka dolazi u Tešanj negde 1935.g.

Treća, u narodu omiljena i dugo pamćena učiteljica bila je Atijas Sajka. Iako rodom iz bogate trgovačke kuće, Sajku, kao da je odgajala jedna prosječna bosanska žena. Neposredna, jednostavna, vesela i vedro pričljiva, u narodu je vrlo brzo postala omiljena! Znala je Sajka onim običnim, narodskim jezikom "DIVANITI"! Tako je narod, a posebno seoske žene u Sajki našle su svojoj duši blisku, od povjerenja osobu!

Godine 1987.g. povodom obilježavanja sto godina učiteljstva u Bosni i Hercegovini, Tešanjski je ne zaboravljaju! Na poziv, da učestvuje u toj proslavi, Atijas-Herlinger Sajka, kao već osamdesetogodišnja starica, zahvaljuje što su se i nje sjetili i sa žaljenjem što usled starosti prisustvovati ne može, POZDRAVLJA skup!

* * * * *

Iz navoda Rifata Kantića saznaje se da je među tešanjskim Jevrejima bio i jedan čudak, siromašni Jevrejin, po imenu zvani "Hodža". Crn i omanji je, svojim zatupljenim i beznadežnim pogledom bio bi od svakog prolaznika zapažen. Bez roditelja je, njih se i ne sjeća. Ko zna, da li je neka bezdušna porodica, još kao djeteta, ostavila ga u toj zabitnoj varoši ...?? Tako nešto kod Jevreja neshvatljivo je, ali u životu uvijek ima izuzetaka!!

Svako jutro Hodža će, sa tacnom okačenom o vratu, stati na prag ponekih tešanjskih trgovaca. Skoro svaki trgovac darivat će mu po nešto. Nešto će, glasno uzvikujući i prodati, ali mnogo će mu djeca oteti. Sa ono malo novca što zaradi, sve bi naveče u kafani popio. Spavao bi u nekom "mutvaku" u zaseoku Tabaci. Gde i kako je život okončao ne zna se, jer u logor nije sproveden.

* * * * *

S početka dvadesetog vijeka u Tešnju je živjelo i nekoliko fakultetski obrazovanih ljudi. Tako je već 1900.g. u Tešanj iz Beča došao Engel Ferdinand kotarski lječnik, Nik Ignjat bio je kotarski sudac, kotarski predsjednik Fridrih Herman, Zigfrid Diamant ljekar specijalista. Dok se iz neobjavljenih memoara Adem-age Mešića navodi: "Godine 1877.g. u Tešanj, kao činovnik, porezni blagajnik dođe Šabetaj Albahari sa bratom Mošom. Moše Albahari prvi u čaršiju donese kantu gasa!" I pored mnogih zapisa o Tešnju i Tešnjacima, i pored najbolje volje, nemoguće je bar približno odrediti vrijeme naseljavanja Jevreja u Tešanj!

Po zapisima Mirze Hasan Ćemana "Urbana antropologija Tešnja 1461-1878.g." zabilježeno je: "Prisustvo Židova u Tešnju nije sigurno potvrđeno sve do austro-ugarske okupacije 1878.g. , od kada se ovde pojavljuju u relativno malom broju. Međutim, ne može se

kategorički isključiti prisustvo pripadnika židovske zajednice u kasabi Tešanj u prvoj polovini XIX stoljeća, kao njenih stalnih stanovnika“.

Dolaskom Jevreja i iz sjevernih evropskih zemalja u Tešanj, pored Jevreja Sefarda, naći će se i nešto Jevreja Eškenaza. Kako su ta dva jevrejska naroda živjela i odgajala se u različitim životnim okolnostima, to su im običaji, način življenja, pa i sam jezik bili različiti. Eškenazi onda, a i danas govore Jidiš – mješavina hebrejskog i njemačkog jezika, dok Sefardi Judeo-španski. Vaspitanje Eškenaza u zapadno-evropskom, a Sefarda u balkanskom duhu, vidno će uticati i na način njihovog življenja. Tolika diferencijacija među njima je bila da su im i bogomolje – templi bili odvojeni. Sve je to išlo, uz blago, prećutno omalovažavanje Sefarda.

* * * * *

Od oko 22 osobe Jevreja u gradu Tešnju do 1941.g. zahvaljujući njemačkom fašističkom poretku i velikom broju njihovih saučesnika iz naše zemlje, skoro svi su izgubili život po fašističkim logorima Evrope, no, najveći dio u logoru Nezavisne Države Hrvatske, Jasenovcu. Preživjelo je samo pet osoba.

Veliki doprinos u tom zločinačkom djelu u Tešnju i cijeloj okolini imao je poznati veleposjednik Adem-aga Mešić!! Iako sve do rata, blizak saradnik i na oko prijatelj trgovaca Jevreja u Tešnju, u toku rata postaje ustaški doglavnik i osniva četu ustaških dobrovoljaca. Prilikom suđenja Adem-agi Mešiću u Zagrebu 27. maja 1945.g. on navodi: "U Tešnju za mog vremena niko od Srba i Jevreja nije prognat ni ubijen" ...

Dok se iz dokaza Zemaljske Komisije za BIH Inv, br. 7478/I 56993 potvrđuje da je iz Tešnja, septembra 1942.g. u logor Jasenovac i Staru Gradišku odvedene 22 osobe Jevreja.

I pored svega, od istine teško je pobjeći, pa će iz teksta Rifata Kantića "Po nešto o Tešnju i njegovim ljudima!" kazati se: "Jevreji u Tešnju imali su značajnu ulogu u razvoju trgovine, zanatstva, te drugih privrednih i vanprivrednih djelatnosti. A i u kulturnim i obrazovnim djelatnostima"!

* * * * *

Kroz ovu priču o Tešnju i Tešnjacima, i pored tragedije jevrejskog naroda, susrećemo se sa lijepim, nekadašnjim običajima i načinom života, što svakog od čitalaca, posebno vezanih za taj zavičaj, privlači i oduševljava! Neka se buduće i daleko buduće generacije upoznaju sa tim, njima vjerovatno neshvatljivim načinom življenja, kao što je i nama malo shvatljivo življenje naših djeda i pradjeda ... !!

Autor:

Beograd 2010-2011g.

Albe Lari - Trilokusa's Journal